ارائه‌ی الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی

هادی برنجی‌مریان[۱]، دکتر حمیدرضا رضائی کلیدبری*[۲]، دکتر کریم کیاکجوری[۳]
۱.دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۲.گروه مدیریت دولتی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۳.گروه مدیریت دولتی، واحد بندرانزلی، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرانزلی، ایران
(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۲)

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه: مجلس شورای اسلامی یکی از اصلی‌ترین نهاد قانون‌گذاری و نظارت بر حسن اجرای قوانین در جمهوری اسلامی ایران است. پژوهش حاضر با هدف ارائه‌ی الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی به مردم انجام گرفته است.

روش: پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرائی، از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش‌شناسی کیفی از نوع تحلیل مضمون است. کتاب‌ها و مقالات با موضوعات شفافیت و حکمرانی خوب در پژوهش حاضر به عنوان جامعه مورد مطالعه قرار گرفته است و مستندات پژوهش را ۸۵ مقاله در حوزه شفافیت تشکیل داده‌اند. از ابزار فیش برای جمع آوری داده ها استفاده شد و در نهایت داده ها با روش کدگذاری و با استفاده از نرم افزار *MAXQDA* تجزیه و تحلیل شده اند.

یافته‌ها: الگوی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ایران از چهار مقوله‌ی اصلی که عبارتند از: اطلاعاتی، مالی، نظارتی و پاسخگوئی تشکیل شده است.

نتیجه‌گیری: تلاش و خواست جمعی در زمینه شفافیت می‌تواند به عنوان یک مزیت رقابتی برای دوام و پایداری حکومت تلقی گردد. درک و حس نیاز به شفافیت بر هیچ انسان یا سازمانی پوشانده نیست و الزام بهره‌گرفتن از این ابزار قوی و کارآمد نیز در نهادهای مردمی بیش از پیش احساس می شود. شفافیت در نهادها خود به خود ایجاد نمی‌شود و مستلزم اقدامات و اصلاحات اساسی و به خصوص یک مطالبه جمعی است. برای دست یافتن به مقوله حکمرانی اخلاقی، مردم باید شفافیت را بطور ملموس درک کنند تا اعتماد عمومی، پاسخگوئی و حس روشن نظارت بر مسئولین جریان یابد.

کلیدواژگان: شفافیت، نظارت و پاسخگوئی، حکمرانی اخلاقی.

سرآغاز

با افزایش آگاهی‌های عمومی شهروندان در جوامع در حال توسعه، انتظارات آنها از سازمان‌های دولتی[۱] نیز دستخوش تحولات زیادی شده است. شهروندان در سازمان‌های دولتی انتظار دارند که اصول اخلاقی، قوانین و مقررات، عدالت و برابری، صرفه جویی در منابع، کارایی در تولید، مشارکت دادن آنها و توانمندسازی[۲] ارباب رجوع را بیشتر از گذشته مورد توجه قرار دهند (۱).

در یک نظام مردم سالار، شهروندان به دلیل داشتن حق حاکمیت و پرداخت مالیات، خواهان شفافیت عملکردی[۳] و پاسخگویی دستگاه‌های اداری در قبال تصمیم ها و اقداماتشان هستند. دستگاه‌های دولتی و اداری موظف هستند که به لحاظ حقوقی و سیاسی پاسخگوی شهروندان باشند و مردم بتوانند در هر لحظه دسترسی مناسب و شفاف به عملکرد آن ها داشته باشند (۲).

نویسندهٔ مسئول: نشانی الکترونیکی: hr.rezaee42@gmail.com

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال هجدهم، شماره ۱، ۱۴۰۲

شفافیت کلمه‌ای است که روزبه‌روز بسامد شنیدن آن در کشور بیشتر می‌شود(۳). شفافیت به معنی جریان آزاد و قابلیت دسترسی آسان به اطلاعات برای تمامی ذینفعان است(۴). شفافیت گردش همه جانبه اطلاعات تا مرز امنیت ملی است و در مقابل پنهان و پنهان کاری به کار می‌رود(۵). در نظام‌های مردم سالار، آحاد جامعه می‌توانند مطابق ساختارهای قانون اساسی از حکومت در قبال انجام مسئولیت های مدنی و اجتماعی خواهان پاسخ‌هایی صریح و شفاف باشند (۶).

مردم رکن اساسی هر حکومتی محسوب می شوند، به ویژه در حکومت هایی که برخاسته از اراده و خواست مردم هستند. حتی در حکومت‌هایی با ماهیت غیردموکراتیک نیز، مردم اهمیت خاصی دارند؛ زیرا دوام و بقای هر حکومتی به اراده، همکاری و حمایت همه جانبه آنها بستگی دارد. در اسلام نیز نقش کلیدی مردم با توجه به دیدی است که نسبت به انسان وجود دارد؛ به نوعی که اسلام انسان ها را امانت دار، جانشین و حامل روح الهی می‌شمرد؛ خدمت به مردم را وظیفه حاکمان می‌داند و مشورت، نظرخواهی و شریک قرار دادن آنان را نیز از تکالیف حاکمان قلمداد کرده است (۷). مشارکت نیز زمانی شکل میگیرد که میان مردم و حکومت به لحاظ ارتباطی، شفافیت در بیان و عملکردها وجود داشته باشد. سنگ بنای مشارکت مردم در امور و نقش آفرینی در مقاطع مورد نیاز، داشتن آگاهی و اطلاعات صحیح است. شفافیت لازم است تا مردم آگاهانه در فرآیند تصمیم گیری مشارکت نمایند چرا که هدف حکومتهای مردم سالار چیزی جز مشارکت آگاهانه و مؤثر مردم در تعیین سرنوشت خود نیست (۸).

مجلس شورای اسلامی به عنوان یکی از سه قوه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، وظیفه خط‌مشی‌گذاری‌های مهم حکومت را برعهده دارد. قوانینی که مجلس تصویب می‌کند هنجارهای نظام اداری[۴]، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... در کشور را شکل می‌دهند، لذا مجلس نقش تعیین کننده‌ای در توسعه‌ی کشور دارد. این نقش حیاتی لزوم شفافیت و آگاهی عمومی نسبت به کارکردها، تصمیمات و اقدامات نمایندگان را دو چندان می‌سازد. شفافیت بستری نظارتی است که حس دیده شدن از سوی عموم مردم را به‌وجود می‌آورد (۹). بر اساس طرح شفافیت آرای نمایندگان، هیات رئیسه مجلس موظف است در پایان هر جلسه علنی مجلس شورای اسلامی آرا هریک از نمایندگان را به جز مصادیق بند ۳ ماده ۱۱۸ به تفکیک موافق، مخالف، ممتنع و عدم مشارکت در سامانه اطلاع رسانی مجلس شورای اسلامی به صورت شفاف اعلام کند، به نحوی که مشاهده و داده پردازی آن برای آحاد مردم امکان پذیر باشد. ماده واحده این طرح با عنایت به منطق قانون اساسی بویژه اصل ۶۹ و رویه تصویب اصول آن در مشروح مذاکرات تصویب قانون اساسی در خبرگان سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۶۸ و تجارب موفق جهانی درباره شفافیت و با عنایت به اینکه عملکرد و رای وکیل نمی‌تواند از موکل پنهان باشد و با توجه به مطالبه عمومی مردم و تعهد اکثر نمایندگان مجلس یازدهم به مردم برای پیگیری موضوع و به دلیل نقش مهم شفافیت در مبارزه با فساد و ویژه خواری و نظر به اینکه پیش از استفاده از سیستم الکترونیکی، آرای نمایندگان در جلسات علنی شفاف بوده است ارائه شده است لذا بدیهی است که شفافیت موجب فراهم آوردن امکان پاسخگویی و نظارت مردم و سایر نهادها بر عملکرد مجلس می‌گردد.

یکی از نقش های سازمان‌های جامعهٔ مدنی[۵] از جمله سازمان‌های غیر دولتی و مردم نهاد، توسعهٔ ظرفیت های اجتماعات محلی در قالب توانمندسازی و جلب مشارکت برای پیوند با نهادهای رسمی جامعه است (۱۰). از دیگر نقش‌های اصلی سازمان‌های غیر دولتی تمرکززدایی[۶] از قدرت است. مشارکت مدیریت با سازمان‌های غیر دولتی در برنامه ریزی، تصمیم سازی و عرضهٔ خدمات از نمودهای اصلی تمرکززدایی از قدرت است (۱۱). تمرکززدایی از قدرت دولت محلی و رشد ظرفیت ها و ثبات سازمان‌های غیر دولتی اجتماع محور[۷] توانایی بالقوهٔ ساکنان محلی برای کنترل سرنوشت خود و جنبه های مختلف زندگی‌شان و نیز بهبود اجتماعاتشان را افزایش می‌دهد، بنابراین شناسایی و تقویت سرمایهٔ اجتماعی در قالب ظرفیت‌های متنوع سازمان‌های مردم نهاد و عضویت‌های داوطلبانه سبب افزایش سطح همکاری اعضا در گروه‌های اجتماعی و جامعه می‌باشد و از این طریق به افزایش سطح ارتباطات، نظارت و کنترل در سطح نهادهای عمومی اجتماعی منجر می‌باشد، در نتیجه از آن می‌توان برای پیشگیری از مسائلی نظیر آسیب های اجتماعی[۸] یا سایر معضلات استفاده کرد (۱۲).

از آنجا که مسئولیت پذیری اجتماعی[۹] باعث ایجاد قدرت شهروندی در برابر مسئولین می‌شود، این یک فرایند سیاسی است که قدرت مطالبه‌گری را به شهروندان می‌بخشد (۱۳). استراتژی پاسخگویی اجتماعی تلاش می‌کند عملکرد سازمانی را به وسیله حمایت از مشارکت شهروندان[۱۰] و مسئولیت‌پذیری سیاست‌گذاران در بخشهای دولتی و خصوصی بهبود بخشد (۱۴). وجود سیستم کارآمدی از پاسخگویی و شفافیت از سویی باعث حفظ مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی می‌شود و از سوی دیگر می‌تواند از فساد حکومت‌ها جلوگیری کند، لذا پاسخگویی پیش نیاز اساسی برای ممانعت از سوءاستفاده از قدرت است و تضمینی است برای این که قدرت با بیش‌ترین درجه ممکن از کارایی، تأثیرگذاری، تناسب، آینده‌نگری و تدبیر برای دستیابی به اهداف ملی پذیرفته شده حرکت کند(۱۵). پاسخگویی عمومی[۱۱]، گزینه‌های تصمیم گیرندگان را در معرض نظارت عمومی قرار می‌دهد تا در ملاء عام مورد بحث و انتقاد قرار گیرد. اگر شخصی پاسخگو باشد، درمورد تصمیمات و اقدامات خود پاسخگو است (۱۶).

امروزه یکی از دغدغه‌های مهم دولت‌ها در عرصه حکمرانی و خط‌مشی‌گذاری، دستیابی به حکمرانی اخلاقی[۱۲]، کارآمدی و مبارزه با فسادهای مختلف از جمله اسراف و تبذیر است. بدین منظور دولت‌ها در تلاشند با بهره‌گیری از رویکردها، روش‌ها و ابزارهای جدید، کم هزینه‌تر و کارآمدتر این اهداف را محقق کنند. یکی از مدرنترین رویکردها و ابزارهایی که دولت‌ها برای حکمرانی اخلاقی به کار می‌برند، شفافیت می‌باشد (۱۷-۱۹). در مواد ۱۸ و ۱۹ سیاست‌های کلی نظام اداری نیز بحث شفافیت و شفاف سازی فرآیندها مورد اشاره واقع گردیده است. در این دو بند که ناظر به شفافیت است بیان می‌شود که: شفاف سازی و آگاهی بخشی نسبت به حقوق و تکالیف متقابل مردم و نظام اداری با

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

مقاله پژوهشی

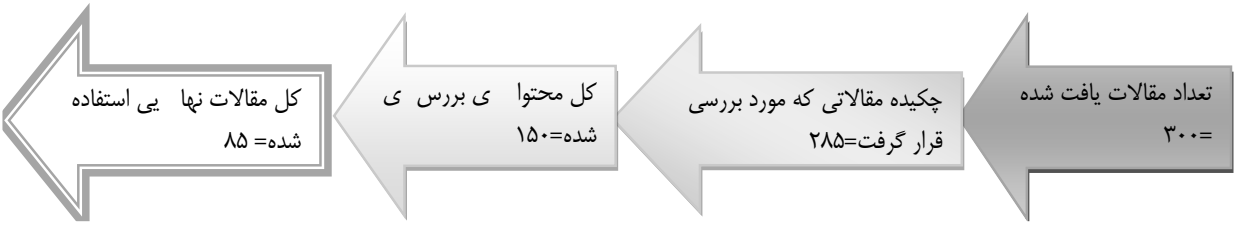
تأکید بر دسترسی آسان و ضابطه‌مند مردم بـه اطلاعـات صـحیح مـورد تاکید است (ماده ۱۸). جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یـک نظـام مردم سالار[۱۳] که از بطن مردم برای مردم بپا خـواسـته و شـکل کنـونی خود را به خود گرفته از این امر استثنا نیست. با توجـه بـه قـوانین بـالا دستی موجود و مطالبه‌گری عمومی مردم و نیز وجود نمونه‌های موفق از شفافیت‌گرایی در کشورهای توسعه یافته و نیز فرمایشـات صـریح دیـن اسلام و ائمه معصومین در خصوص شفافیت، پژوهش حاضر قصـد دارد که با استفاده از یک رویکرد کیفی، به ارائه الگوی شفافیـت در مجلـس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران بپردازد. سـوال اصـلی پـژوهش آن است که الگوی مناسب شفافیت در مجلس شـورای اسـلامی دارای چه ویژگی‌هایی است و تعیین این ویژگـی هـا بـا یـک رویکـرد کیفـی مستلزم طی چه مراحلی است؟

روش

پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرائی، از لحاظ هـدف، کـاربردی و از نظر روش‌شناسی کیفی از نوع تحلیل مضـمون اسـت. تحلیـل مضـمون یکی از روش‌های پایه‌ای و کارآمد تحلیل و رویکردی سیستماتیک برای تحلیل داده‌های کیفی است و به عنوان یک رویکرد معنابخش به منظور کاهش و مدیریت حجم وسـیعی از داده‌هـا بـدون از دسـت دادن بسـتر موضوع، نزدیک و غوطـه‌ور شـدن در داده‌هـا، سـازماندهی، تلخـیص و تمرکز بر تفسیر داده‌ها به کار می‌رود (۲۰). جامعه آماری ایـن پـژوهش عبارت است از مقالات خارجی داوری شده و کتاب‌هـای انتشـاریافته از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۱ و مقالات داخلی از سال ۱۳۸۸ تـا ۱۳۹۹ در زمینـه موضوع پژوهش که در پایگاه‌های اطلاعـاتی وب آو سایسـن، سـاینس دایرکت، سـیج جورنـالز، پروکوئسـت، اسـکوپوس و امرالـد اینسـایت و پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی مانند پایگاه اطلاعـاتی اس. آی. دی، مـگ ایران، نورمگز، سیویلیکا، پژوهشگاه علوم انسانی، سـامانه دانـش گسـتر برکت، ایران نمایـه، پایگـاه گـنج و سـایت‌های کتاب‌هـای الکترونیـک رایگان لیب جن، بوک فای نمایه شده‌اند. مستندات پژوهش را ۸۵ مقاله در حوزه شفافیت تشکیل داده‌اند. در نگاره ۱ روند رسیدن به ایـن تعـداد مقاله ذکر شده است.

از ابزار فیش برای جمـع آوری داده هـا اسـتفاده شـد . در فیش‌بـرداری کتابخانـه‌ای؛ اطلاعـاتی کـه بـه روش کتابخانـه‌ای در ایـن تحقیـق جمع‌آوری‌شـده اسـت به‌صـورت زیـر دسـته‌بندی می‌شـود: کتاب‌هـای گوناگون و ارزشمند در به انجـام رسـاندن ایـن پـژوهش مـورداسـتفاده قرارگرفته است. کتاب‌ها و مقالات با موضوعات شـفافیـت و حکمرانـی خوب در پژوهش حاضـر مـورد مطالعـه قـرار گرفتـه اسـت. سـایت‌ها و سیستم‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای: از سایت‌های اینترنتی و سیسـتم‌های رایانه‌ای در ارتباط با موضـوع تحقیـق جهـت تکمیـل مبـانی نظـری و پیشینه‌ی تحقیق استفاده شد.. مراحل اجرای تحقیق در جـدول ۱ ارایـه شده است .

در نهایـت داده هـا بـا روش کدگـذاری و بـا اسـتفاده از نـرم افـزار *MAXQDA* تجزیه و تحلیل شده اند.

نگاره ۱: نتایج جستجو و انتخاب مقاله

جدول ۱: شش گام تحلیل مضمون مفهوم شفافیت

مراحل	گام ها	اقدامات
تجزیه و توصیف متن	آشنا شدن با متن	مکتوب کردن داده‌ها (در نرم افزار MAXQDA)
		مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده‌ها در حوزه شفافیت
		نوشتن ایده‌های اولیه درباره شفافیت
	ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	پیشنهاد چارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین مرتبط با شفافیت
		تفکیک متن به بخش های کوچک تر
		کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها مشترک
	جستجو و شناخت مضامین	تطبیق دادن کدها با قالب مضامین
		استخراج مضامین از بخش‌های کد گذاشته‌ی متن
		پالایش و بازبینی مضامین حوزه شفافیت
تشریح و تفسیر متن	ترسیم شبکه ی مضامین	بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج
		مرتب کردن مضامین حوزه شفافیت
		انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال هجدهم، شماره ۱، ۱۴۰۲
[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

		ترسیم نقشه مضامین حوزه شفافیت
		اصلاح و تأیید شبکه مضامین حوزه شفافیت
	تحلیل شبکه ی مضامین	تعریف و نام گذاری مضامین حوزه شفافیت
		توصیف و توضیح شبکه ی مضامین حوزه شفافیت
ترکیب و ادغام متن	تهیه گزارش	تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح آن
		استخراج نمونه های جالب داده‌ها
		مرتبط کردن نتایج تحلیل با سوالات تحقیق
		نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها

یافته ها

برای سنجش روایی این تحقیق، علاوه بر اینکه مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه، با مطالعه مبانی نظری، پیشینه تحقیق، اهداف تحقیق و منبع، انتخاب و تأیید شدند، نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز لحاظ شد و قبل از کدگذاری، جرح و تعدیل نهایی به عمل آمد.

در این تحقیق، نخست، کدگذاری با مطالعه سطر به سطر مقالات و اسناد مربوط به شفافیت و به صورت دستی صورت گرفت و بعد از اتمام کدگذاری دستی، کدگذاری رایانه‌ای با نرم افزار *MAXQDA* انجام شد. سپس، نتایج این دو کدگذاری با یکدیگر، مقایسه و از روش هولستی برای محاسبه پایایی استفاده شد که فرمول آن عبارت است از:

$M/(n1+n2) = PAO \longrightarrow ۳۳۶۳\times۲ / (۳۶۲۸+۳۴۶۳) = \%۹۵$

که در آن PAO درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری، nl تعداد واحدهای کد گذاشته در مرحله اول و n2 تعداد واحدهای کد گذاشته در مرحله دوم است. این رقم، بین صفر (هیچ توافق تا یک توافق کامل) متغیر است.

به منظور پاسخگویی به سوالات پژوهش در ابتدای کار با استفاده از نرم افزار *MAXQDA* برای استخراج کدها و مضامین سپس کدهای جزئی و جدید در حین تحلیل اضافه می‌شود. کدها، ویژگی‌های آشکار و نهان از داده‌های خام یا اطلاعات را مشخص می‌سازند که برای تحلیل‌گر جالب توجه و به شیوه‌ای معنادار قابل ارزیابی است. مرحله بعدی در روش تحلیل مضمون این است که کدهای اولیه شناسایی شده براساس درک پژوهشگر از فرایند مورد بررسی و با در نظر گرفتن وجه اشتراک کدهای اولیه در قالب مضامین دسته‌بندی می‌شوند. این فرایند تا تخصیص هر مفهوم به یکی از مضامین ادامه می‌یابد. در این مرحله مضامین بدست آمده از مبانی نظری به صورت منسجم بررسی شبکه رسم شده است. به این دلیل مضامین را به صورت شبکه نشان داده‌ایم تا تصور وجود هر گونه سلسله مراتب در میان آن‌ها از بین برود. در پایان این بخش می‌توان مضامین را واضح تعریف نمود، یک آزمون برای این منظور این است که ببینیم آیا می‌توان محدوده و محتوای هر مضمون را در چند جمله تعریف کرد، و اگر نتوان این کار را کرد پالایش بیشتری برای مضمون مورد نظر نیاز است.

در این مرحله از فرآیند محقق کدهای بازی را که در اختیار دارد، اکنون باید کدهایی که دارای ویژگی و تعریف معنایی یکسانی دارند را در یک قالب جای دهد. نمونه‌ای از این فرآیند را در جدول ۲ مشاهده می‌نمائید که پژوهشگر ۴ کد باز در زمینه نظارت بر اطلاعات اموال و دارایی‌های‌نمایندگان در اختیار دارد که تا حدود زیادی دارای ویژگی یکسانی هستند و به عنوان نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های‌نمایندگان ایجاد می‌کند و این ۴ کد باز را در زیرمجموعه آن قرار می‌گیرد سپس با استفاده از نرم افزار از آن گزارش‌گیری صورت می‌گیرد و این روند تا دسته‌بندی همه‌ی کدهای باز ادامه می‌یابد و سپس محقق با پالایش و بازبینی مضامین سعی در کشف مضامین فراموش شده و یا حذف مضامین یکسان دارد.

نمونه‌ای از زیر مقوله‌های استخراج شده از مقالات مورد بررسی در خصوص ماهیت شفافیت در جدول زیر آمده است، که از آنها پژوهشگر مضامین اصلی و فرعی یا مقوله‌های اصلی یا فرعی را که دارای ویژگی‌های یکسانی بودند شناسایی می‌نماید تا با بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج و مرتب کردن مضامین شروع به رسم شبکه مضامین بنماید

جدول ۲: نمونه‌ای از کدگذاری باز و محوری در نرم‌افزار *MAXQDA*

مفهوم	کد	شروع	خاتمه	بخش مربوطه	منطقه	پوشش به ٪
شفافیت	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های‌نمایندگان\نظارت مردم بر مسئولین	۱	۱	شفافیت بستری نظارتی است که حس دیده شدن از سوی عموم مردم را به‌وجود می‌آورد (عبدالحسین‌زاده، ۱۳۹۹)	۹۷	۰.۱۳٪

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

مقاله پژوهشی

	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\عدم پنهان کاری از مردم در بیانات رهبری	۱۳	۱۳	حضرت آیت‌الله خامنه‌ای روز دوشنبه (۹۷/۷/۲۳) در ابتدای جلسه‌ی درس خارج فقه، فرازی از نامه‌ی حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) خطاب به مسئولان و فرماندهان نظامی را خواندند و این نامه را به‌مثابه‌ی دستورالعملی برای همه‌ی مدیران نظام اسلامی دانستند. در فرازی از این نامه، موضوع شفافیت مسئولان مطرح شده است: «اَلا وَ اِنَّ لَکُم عِندِی اَن لَا اَحتَجِبَنَّ دُونَکُم سِرّاً اِلّا فی حَرب»، «بدانید حقّ شما بر من است که چیزی را از شما جز اسرار جنگ پنهان ندارم». این موضوع مورد استقبال گسترده‌ی رسانه‌ها قرار گرفت؛ هرچند پیش از این نیز بارها ابعاد مختلف «شفافیت» در بیانات رهبر انقلاب اسلامی مورد توجه و تأکید قرار گرفته بود. این یادداشت تلاش می‌کند سابقه‌ی این بحث در بیانات رهبر حکیم انقلاب اسلامی را مرور کند .	۲۲۹	۰.۹۹٪
	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\تمایز مردم سالاری دینی از سکولار غربی	۲۴	۲۴	واژه «مردم سالاری دینی»، اصطلاح تازه‌ای در گفتمان سیاسی دنیاست که بر خلاف واژه هایی چون جمهوری اسلامی، پارلمان اسلامی و ... که همگی ترکیب‌هایی از یک مفهوم غربی به علاوه یک قید اسلامی هستند، در بستر مبانی سیاسی اسلام و متأثر از آموزه‌های نبوی و علوی روییده و بر آن است تا ضمن پاسداشت حقوق مردم در حوزه سیاست و اداره امور جامعه و پرهیز از الگوهای حکومتی استبدادی و مال‌اندوزی، رعایت اصول و مبانی ارزشی را بنماید و بدین ترتیب، نظام اسلامی را از الگوهای سکولار غربی تمییز دهد.	۷۱۶	۰.۶۴٪
	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان\نظارت بر اموال و دارایی و ... مسئولین	۲۵	۲۵	با بررسی مثال‌های مختلف و متنوع از جمله شفافیت در اموال و دارایی مسئولین، شفافیت در قراردادها، شفافیت هدایا، شفافیت جلسات شورایی، شفافیت در ارزیابی عملکرد کارکنان و... کارآمدی رویکرد شفافیت در عرصه حکمرانی و مدیریت دولتی تبیین می‌شود.	۴۶۰	۰.۳۲

جدول ۳: نمونه‌ای از کدهای باز تشکیل دهنده‌ی شفافیت.

ردیف	کد	منبع	ردیف	کد	منبع
۱	نشر دادن حقوق و مزایای نمایندگی	T5, T13, T17, T25	۱۴	نشر دادن میزان مشارکت نماینده در رأی‌گیری‌های صحن علنی و کمیسیون‌ها	T_6, T_9,
۲	شفافیت آراء نمایندگان	T3, T4, T16, T28	۱۵	ثبت و نشر دادن وام‌های اخذ شده توسط نماینده برای توسعه‌ی حوزه‌ی انتخابیه خود	T16, T17, T_{22}
۳	نشر دادن حقوق و مزایای دریافتی نمایندگان از محل غیر نمایندگی	T_3, T_4, T_6, T16, T28	۱۶	نشر دادن اطلاعات مشاوران نمایندگان در حوزه‌های مختلف	T_{21}
۴	نشر دادن شغل‌های کنونی و پیشین نماینده	T_1, T_9, T_6, T25, T33	۱۷	نشر دادن منابع مالی برای هزینه‌هایی تبلیغاتی احزاب و نامزدها	T3, T16
۵	نشر دادن اطلاعات اموال و دارایی‌های نمایندگان	T_2, T_{16}, T21, T29	۱۸	ثبت و نشر دادن کلیه‌ی مکاتبات دفتر نماینده	T7, T31
۶	نشر دادن اطلاعات هدایای دریافتی نمایندگان	T_3, T_{10}, T15, T23, T26, T3	۱۹	ارائه سند تدوین بودجه	T2, T12, T19, T23, T25, T27, T21, T25
۷	نشر دادن اطلاعات وابستگی‌های حزبی نمایندگان	T18, T23	۲۰	شفافیت مذاکرات مجلس پیرامون بودجه (کمیسیون‌ها و صحن علنی)	T_6, T_8
۸	نشر دادن اطلاعات سفرها، مزایای مسافرتی و هزینه‌ی سفرها	T_1, T_4, T_{12}, T19, T25	۲۱	نشر دادن ۶ ماهه اسناد تحقق بودجه	T5, T32
۹	نشر دادن اطلاعات هزینه‌ها	T7, T27	۲۲	ارائه سند تفریغ بودجه	T7, T13

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال هجدهم، شماره ۱، ۱۴۰۲

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

۱۰	ثبت و اعلام عمومی مواضع، صحبت‌ها،جهت‌گیری‌ها،سخنرانی‌های رسمی (در مجلس)	T_1, T_3, T_8, T_{26}	۲۳	نشر دادن فهرست و مشخصات مهمانان جلسات کمیسیون	T4, T12
۱۱	ثبت و نشر دادن اسامی مهمانان نماینده	T19, T30	۲۴	نشر دادن مشروح مذاکرات جلسات کمیسیون‌ها	T_6, T_8, T_{12}
۱۲	نشر دادن طرح‌های ارائه‌شده به وسیله‌ی نماینده به مجلس	$T11, T32, T_{33}$	۲۵	پخش زنده (تلویزیونی و اینترنتی) و آرشیو ویدئوهای جلسات کمیسیون‌ها	T21, T25, T26, T32
۱۳	نشر دادن حضور و غیاب و تأخیر نماینده در صحن علنی و کمیسیون‌ها	$T24, T26, T_{30}$	۲۶	نشر دادن آراء نمایندگان به طرح‌ها و لوایح	T_5, T_7, T_{17}, T20, T28

حال با انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر در گام بعدی زیر مقوله‌های استخراج شده از مرحله قبل با هم تلفیق شده و مقوله‌های فرعی را می‌سازند، لذا حال از ترکیب مقوله‌های فرعی که بیشترین نزدیکی از نظر معنی را دارند در کنار هم قرار داده شد درست است تا واژه‌های جدید ایجاد شوند. نتایج نهایی در جدول ۴ به نمایش در آمده است.

جدول ٤: مقوله‌های اصلی تشکیل دهنده‌ی شفافیت

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
اطلاعاتی	شفافیت اطلاعات تعارض منافع نمایندگان (آرا و...)
	کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع
	میزان سهم مشارکت شهروندان
مالی	بودجه ریزی
	دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها
نظارتی	جلوگیری از فساد و رانت
	نظارت عمومی
	امور اداری مجلس
	لابی‌گری
پاسخگوئی	مسئولیت اجتماعی
	وعده‌ها و قول‌ها
	پاسخگوئی در قبال مردم درباره اعمال خود

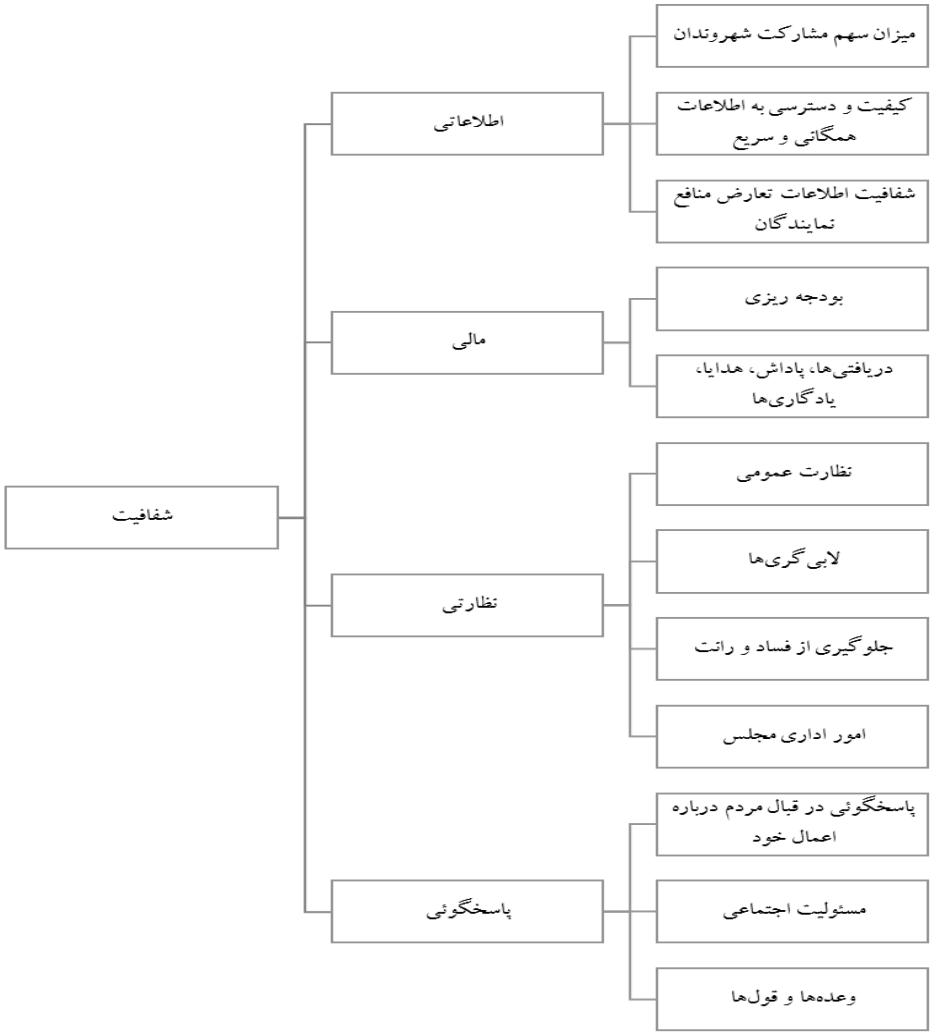
اکنون محقق به ۴ مقوله اصلی با ترکیب مقوله‌های فرعی و دسته بندی آنها با توجه به نزدیکی معنایی و ویژگی‌های یکسان داشتند دست یافته است. اکنون پژوهشگر شبکه مضامین شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی خوب را مطابق شکل ۲ به نمایش در می‌آورد.

اکنون بعد از تعریف و نام گذاری مضامین به مدل شکل شماره ۲ که در آن مقوله‌ی اصلی اول تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا اطلاعات است که از سه مقوله‌ی فرعی شفافیت اطلاعات[۱۴] تعارض منافع نمایندگان (آرا و...)، کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع و میزان سهم مشارکت شهروندان تشکیل شده است. مقوله‌ی اصلی دوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا مالی است که خود از دو مقوله‌ی فرعی بودجه ریزی و دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها و .... تشکیل شده است. مقوله‌ی اصلی سوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا نظارتی است که خود از چهار مقوله‌ی فرعی جلوگیری از فساد و رانت، نظارت عمومی[۱۵]، امور اداری مجلس و لابی‌گری تشکیل شده است. مقوله‌ی اصلی چهارم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا پاسخگوئی است که خود از سه مقوله‌ی فرعی مسئولیت اجتماعی، وعده‌ها و قول‌ها و پاسخگوئی در قبال مردم درباره اعمال خود تشکیل شده است.

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

مقاله پژوهشی

نگاره ۲. شبکه‌ی مضامین شفافیت

بحث

هدف اصلی این پژوهش طراحی مدل شفافیت در مجلس شورای اسلامی ایران با توجه به مفهوم حکمرانی اخلاقی بوده و برای دستیابی به این هدف روش پژوهش کیفی و راهبرد تحلیل مضمون را به کار برد. اطلاعات به دست آمده با کمک سه نوع کدگذاری باز، انتخابی و محوری، دسته بندی و درنهایت مدلی کیفی به شرح زیر استخراج گردید:

چهار مقوله اصلی در مفهوم شفافیت در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران شناخته شد که عبارتند از : مقوله‌ی اصلی اول تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا ، اطلاعاتی است که از سه مقوله‌ی فرعی ؛ شفافیت اطلاعات تعارض منافع نمایندگان (آرا و...)، کیفیت و دسترسی به اطلاعات همگانی و سریع و میزان سهم مشارکت شهروندان تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان در این زمینه تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۱- ۲۴).

مقوله‌ی اصلی دوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا ، مقوله مالی است که خود از دو مقوله‌ی فرعی؛ بودجه ریزی و دریافتی‌ها، پاداش، هدایا، یادگاری‌ها و .... تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان تا حدود زیادی سازگار است (۹و ۱۹-۲۱).

مقوله‌ی اصلی سوم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا ، مقوله نظارتی است که خود از چهار مقوله‌ی فرعی؛ جلوگیری از فساد و رانت، نظارت عمومی، امور اداری مجلس و لابی‌گری تشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های برخی محققان تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۵ و ۲۶).

مقوله‌ی اصلی چهارم تشکیل دهنده‌ی شفافیت در مجلس شورای اسلامی ج.ا.ا ، مقوله پاسخگوئی است که خود از سه مقوله‌ی فرعی؛ مسئولیت اجتماعی، وعده‌ها و قول‌ها و پاسخگوئی در قبال مردم درباره اعمال خودتشکیل شده است که این یافته‌ها با پژوهش‌های متعددی در این زمینه تا حدود زیادی سازگار است (۹ و ۲۴ و ۲۶).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال هجدهم، شماره ۱، ۱۴۰۲

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

در مقایسه با تحقیقات قبلی در حوزه شفافیت الگوی حاضر الگوی جامع‌تری برای مجلس شورای اسلامی می‌باشد، زیرا از خروجی تمام تحقیقات پیشین با استفاده از تحلیل مضمون استفاده شده و از سوی دیگر مقوله‌های فرعی الگوی حاضر هم موارد بیشتری را در بر می‌گیرد و هم برای جامعه آماری خود کامل‌تر است.

محدودیت: از آنجایی که در پژوهش‌های کیفی، پدیده‌ها در بستری رخ می‌دهند، مطالعه می‌شوند، امکان تعمیم‌پذیری نتایج و کشفیات پژوهش، به سایر موقعیت‌ها بسیار محدود است، در نتیجه به‌راحتی نمی‌توان نتایج پژوهش حاضر را به دلیل اینکه ارائه الگوی شفافیت و تحلیل شفافیت است را به همه حوزه‌ها تعمیم داد.

نتیجه‌گیری

حکم رانی در هر جامعه با نظام ارزش ها آن جامعه پیوندی ناگسستنی دارد. زمانیکه ارزش های اخلاقی در جامعه نهادینه شوند ماحصل آن برخورداری از حکمرانی اخلاقی است. یکی از مهم ترین فاکتورهای حصول به حکمرانی اخلاقی شفافیت در لایه های مختلف حکومت است. درک و حس نیاز به شفافیت بر هیچ انسان یا سازمانی پوشانده نیست و الزام بهره‌گرفتن از این ابزار قوی و کارآمد نیز در نهادهای مردمی بیش از پیش احساس می شود. شفافیت یکی از مهم ترین فاکتورهای حکمرانی اخلاقی است. شفافیت در نهادها خودبه خود ایجاد نمی‌شود و مستلزم اقدامات و اصلاحات اساسی و به خصوص یک مطالبه جمعی را می طلبد. از یک سو به الزاماتی همچون تدوین و تصویب زیرساخت های قانونی، فعال سازی واحدهای نظارتی و ارزیابی شفافیت و فرهنگ سازی اجتماعی و سازمانی و از سوی دیگر ایجاد یک فضای احترام به آزادی بیان و حق اظهارنظر و حق پاسخ خواهی و پاسخگویی در ایجاد یک جامعه مشارکت محور نیاز دارد. تلاش و خواست جمعی در زمینه شفافیت می‌تواند به عنوان یک مزیت رقابتی برای دوام و پایداری حکومت تلقی گردد. برای دست یافتن به مقوله حکمرانی اخلاقی، مردم باید شفافیت را بطور ملموس درک کنند تا اعتماد عمومی، پاسخگوئی و حس روشن نظارت بر مسئولین جریان یابد.

ملاحظه‌های اخلاقی

موضوعات اخلاقی همچون؛ سرقت ادبی، رضایت آگاهانه؛ انتشار چندگانه و ... در پژوهش حاضر موردتوجه قرارگرفته‌اند.

واژه نامه

1- Public organizations	سازمانهای دولتی
2- Empowerment	توانمندسازی
3- Functional transparency	شفافیت عملکردی
4- Norms of the administrative system	هنجارهای نظام اداری
5- Civil society	جامعه مدنی
6- Decentralization	تمرکز زدایی
7- Community-oriented NGOs	سازمانهای غیردولتی اجتماع مدار
8- Social harm	آسیب های اجتماعی
9- Social responsibility	مسولیت اجتماعی
10- Citizen participation	مشارکت شهروندان
11- Public accountability	پاسخگویی عمومی
12- Moral governance	حکمرانی اخلاقی
13- Democratic system	نظام مردم سالار
14- Transparency information	شفافیت اطلاعات
15- Public oversight	نظارت عمومی

References

1. Douglas S, Meijer A. (2016). Transparency and public value—analyzing the transparency practices and value creation of public utilities. International Journal of Public Administration; 39(12): 940-951.
2. Deihimpor M, Miandari K. (2017). Investigating the role of organizational transparency in social capital development (case study: West Mazandaran Municipalities). Management of Social Capital; 4(2): 284-289. (In Persian).
3. Zandye H, Salarsarvi H. (2013). Document transparency and the right to free access to information. Document Treasure Quarterly; 23(1): 116-134. (In Persian).
4. Lotfi B. (2018). The role of transparency and free access to information in preventing and combating economic corruption. Empowering Governance and Society; 4(2). (In Persian).
5. Jashari M, Pepaj I. (2018). The Role of the principle of transparency and accountability in public administration. Acta Universitatis Danubius; 10(1): 60-69.
6. Zamiri A, Nasiri Hamed R. (2010). Good governance and the role of transparency in its realization. Journal of Social Sciences; 4: 173-244. (In Persian).
7. Rahnavard F, Alipor H, Dehdar F, Khalili H. (2019). The framework of the relationship between government and people in Iran: An institutional approach. Iranian Public Management Quarterly; 3(1): 3-9. (In Persian).
8. Abdolhoseinzadeh M, Sanaei M. (2015). Explain the concept and application of transparency in governance and public administration. Iran/Tehran: The First National Conference on Public Administration in Iran: General Policy Making. (In Persian).
9. Abdolhoseinzadeh M. (2020). Explain the concept of transparency and its application in the field of governance and administration. Quarterly Journal of Strategic and Macro Policies; 8(2): 178-206. (In Persian).
10. Ameri Z. (2015). Political control over power and its use by the people in the Iranian legal system. Sepehr Siyasat; 2(3): 115-174. (In Persian).

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

Science and Technology; 14 (4):139-147. (In Persian).
20. Grosmana A, Leiponen A. (2018). Organizational transparency and power in firm ownership networks. Journal of Comparative Economics; 46(4): 1158-1177.
21. Ghamooshi Z, Ezati M, Mohseni Z. (2019). The role of professional ethics of faculty members in organizational transparency (case study: Imam Khomeini University). Higher Education Letter; 12(48: 37-64. (In Persian).
22. Deihimpor M. (2019). The effect of organizational transparency on controversy-outcome management mediated by social capital. Journal of Management Studies; 28(94): 39-62. (In Persian).
23. Rahnavard F, Bayat T, Taherpor-Kalantari H, Monavarian A. (2017). Accountability in the public policy network. Development Management Process; 30(4): 35-68. (In Persian).
24. Aryaee V, Ghasemi A, Moeinifar Y. (2017). Policy recommendations barriers to the achievement of good governance in public administration (case study: Minoodasht governorate and municipality). Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy; 7(25): 113-133. (In Persian).
25. Feizabadi H, Alaei S. (2018). The effect of organizational transparency on corruption with the reciprocal effects of organizational trust in medical centers of Tehran Municipality. Health Management; 9(3): 47-54. (In Persian).
26. Sepehrnia R, Alborzi M, Kermanshah A, Azar A, Sepehrnia R. (2019). A creative model of good governance transparency for policy-making organizations in Iran. Scientific Journal of Innovation and Creativity in the Humanities; 9(1): 77-102. (In Persian).
11. Anwar S. (2018). Ranking countries for good governance using public opinion surveys. The Brookings Institution. DOI: 10.1007/978-3-319-62707-6_18.
12. Ibini E, Izims T. (2020). Effect of organizational transparency on organizational performance: a survey of insurance companies in Lagos State Nigeria. Journal of Economics, Management and Trade; 26(4): 52-62.
13. Boelen C, Woollard B. (2019). Social accountability and accreditation: a new frontier for educational institutions. Medical Education; 43(9).
14. Karimi S, Zohor-parvandeh V. (2018). Investigating the needs of general practitioners' training program for social response based on structural equation model. Journal of Education Development in Medical Sciences; 11(23): 45-77. (In Persian).
15. Jonathan AF. (2015). Social accountability: what does the evidence really say? World Development; 72: 346–361.
16. Farrokhi M, Sanavifard R, Hamidizadeh A. (2020). Presenting and explaining the model of information transparency as an ethical factor in electronic auctions. Ethics in Science and Technology; 15: 73-81. (In Persian).
17. Mulgan R. (2012). Transparency and public sector performance. Report Prepared for The Australia and New Zealand School of Government, July 2012.
18. Sarafraz A, Daneshfard K, Gholami A. (2020). Modeling cultural factors influencing the creation of health and the growth of the moral values of the administrative system. Ethics in Science and Technology; 15:146-150. (In Persian).
19. Molaee S, Irandust M, Ahmadian J, Kamiar B. (2020). Relationship between ethical leadership & good governance in public organizations. Ethics in

[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]
[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1402.18.1.14.1]
[Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-19]